

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра політології та публічного управління

**ВСЕУКРАЇНСЬКІ
ПОЛІТОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ
ІМЕНІ ПРОФЕСОРА
БОГДАНА ЯРОША**

Збірник наукових та навчально-методичних праць

Випуск 13

Луцьк
Вежа-Друк
2024

УДК 32(082)+32(477)(082)
П 50

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 6 від 30 квітня 2024 р.)*

Редколегія випуску

Борейко Ю. Г. – д. філософ. н., професор кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки;

Бортніков В. І. – д. політ. н., професор кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки (голова);

Бусленко В. В. – д. політ. н., професор кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки;

Ярош Я. Б. – д. політ. н., професор, декан факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки.

П 50 **Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Яроша** : зб. наук. та навч.-метод. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. – Луцьк : Вежа-Друк, 2024. – Вип. 13. – 188 с.

У збірнику наукових та навчально-методичних праць розглядаються актуальні проблеми історії, теорії та практики державотворення в Україні й світі, питання розвитку політичних інститутів та процесів, місцевого самоврядування, громадянського суспільства, національної безпеки.

Для викладачів, аспірантів, студентів, посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських діячів.

Адреса редколегії: Україна, 43025, м. Луцьк, вул. Шопена, 24, факультет історії, політології та національної безпеки, кафедра політології та публічного управління, каб. 109. Тел.: (0332) 24-41-25.

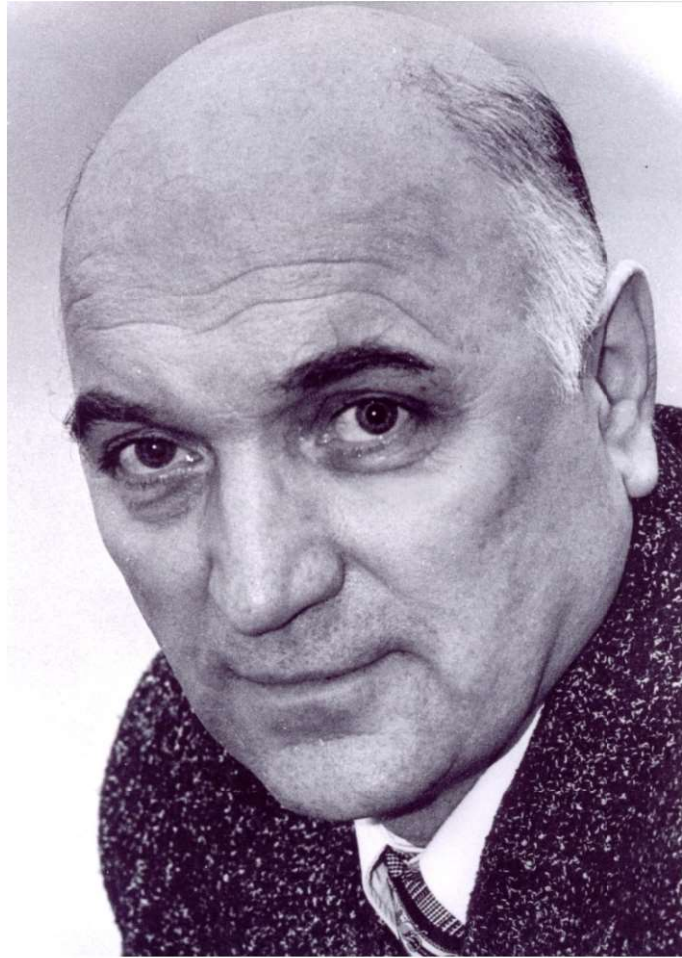
E-mail: politdu.snu@gmail.com

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК 32(082)+32(477)(082)

© Гончарова В. О. (обкладинка), 2024

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2024

Богдан Олексійович Ярош

Доктор політичних наук, професор, засновник спеціальності
«Політологія» (16.04.1942–19.06.2009)

Народився 16 квітня 1942 р. в селі Рачині Дубнівського району Рівненської області. 1964 р. вступив на історичний факультет Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки, який закінчив 1968 р. за спеціальністю «Історія і суспільствознавство».

У 1974–1976 рр. навчався в аспірантурі Академії суспільних наук (Москва). 1976 р. захистив кандидатську дисертацію «Економічне і науково-технічне співробітництво Радянського Союзу і Республіки Польща в 1945–1975 рр.» за спеціальністю «Всесвітня історія».

Після захисту дисертації в 1980–1987 рр. працював проректором Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки; у 1988–1990 рр. – завідувачем відділу науки та освіти Волинського обкому Компартії України. 1991 р. повернувся до науково-педагогічної

роботи, працював на посаді доцента, деканом педагогічного факультету Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки.

1996 р. захистив докторську дисертацію за спеціальністю «Політичні інститути та процеси» на тему «Тоталітарний режим на західноукраїнських землях в 30–50-ті рр. ХХ ст. (політологічний аспект)». Цього ж року очолив кафедру політології. 1999 р. отримав вчене звання професора.

За ініціативи професора Б. О. Яроша 1996 р. кафедра політології отримала статус випускової і розпочала підготовку фахівців за спеціальністю «Політологія» на денній, заочній та екстернатній формах навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст», «магістр». 2000 р. відбувся перший випуск спеціальності «Політологія» з кваліфікацією «бакалавр політології».

1997 р. Б. О. Яроша обрано членом-кореспондентом Української академії політичних наук, а 1998-го – академіком УАПН. Рішенням Президії УАПН в 1999 р. в м. Луцьку відкрито Західний центр УАПН, Генеральним директором якого затверджено Б. О. Яроша.

Професор Б. О. Ярош був науковим консультантом та керівником понад 25 докторських і кандидатських дисертацій із політичної та історичної наук, членом двох спеціалізованих рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій, автором понад 100 наукових досліджень і публіцистичних розвідок. Стажувався та працював за кордоном (Німеччина, Польща). Сформував наукову школу з актуальних проблем історії та теорії політики, аналізу загальнонаціональних і регіональних процесів у контексті європейської інтеграції.

Зміст

НАУКОВІ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ

Байрак С.

Концептуальні засади дослідження державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки 8

Бортніков В.

Політична участь (матеріали до лекції) 17

Бортнікова А.

Роль церкви у формуванні болгарської нації першої половини XIX ст.
(матеріали до лекції) 22

Бундак О.

Особливості формування політичної культури українців на сучасному етапі державотворення 29

Бусленко В. В.

Використання кейс-методу на заняттях із суспільно-політичних дисциплін.....33

Гудзенко О.

The Impact of Social and Humanitarian Technologies on the Development of
Students' Critical Thinking in Teaching Political Philosophy 35

Гусак Д.

Особливості проживання українських біженців в Латвії..... 38

Жеребятнікова І.

Публічна дипломатія як інструмент реалізації інтересів акторів
міжнародних відносин 40

Климончук В.

Цінності як проблема політики та осягнення сутності політичної дійсності44

Ключкович А.

Методологічне значення інституціоналізму в дослідженні демократичних
трансформацій (на прикладі Словаччини) 49

Коротков Д.

Сучасна інформаційна війна як інструментарій боротьби міжнародних
акторів..... 54

Кулик С.

Хокей, як політична гра, Президента Білорусі Олександра Лукашенка 58

Літковець Т.

Демографічна криза в Україні як загроза національній безпеці 66

Любчук В.

Візуалізація образу війни в Інтернет-просторі: соціологічний аналіз..... 74

Нинюк І.

Фактори впливу на розвиток професіоналізму державних службовців..... 79

Нинюк М.

Реформа публічної служби: досвід європейських країн 83

Опейда Л., Опейда А.

Світоглядно-філософське консультування як потреба сучасного суспільства ...87

Панишко Г.

Політичні системи та політичні режими (матеріали до лекції)..... 90

Пахолок В.

Фактор України в глобальних політико-безпекових ризиках: за рубрикою журналу Time «Топ-10 глобальних ризиків» 101

Петрович В.

Функціонування систем електронного документообігу в органах державної влади 105

Розік М., Розік Н.

Комунікаційні моделі побудови PR кампаній в реалізації державної інформаційної політики 111

Семенов А.

Смислоутворення індивідуальності в соціальній етиці XV – на початку XVI століть: громадянський гуманізм Відродження..... 115

Чернат В.

Методика вивчення суспільно-політичного розвитку Болгарії X–XIII ст. в шкільних курсах історії 121

Ярош Я.

Стан дослідженості політичних партій в Україні..... 126

ПРАЦІ АСПІРАНТІВ

Гупало Ю.

Адміністративно-правовий статус місцевих державних адміністрацій в умовах воєнного стану..... 132

Лозінський С.

Звернення депутатів Волинської обласної ради в контексті російської збройної агресії..... 135

Тарадюк Р., Кулик С.

Хокейні матчі за участю президентів Російської Федерації і Республіки Білорусь як засіб формування іміджу авторитарного лідера 140

НАУКОВИЙ ДОРОБОК СТУДЕНТІВ

Бохотниця С.

Вимушена міграція в умовах російсько-української війни 148

Горбач Т.

Система органів публічної влади в Україні 152

Грицай О.

Друга празька дефенестрація 156

Долайчук О.

Становлення християнства в Центрально-Східній Європі на прикладі Польщі 161

Корсюк С.

Теоретичні засади дослідження партійних систем..... 164

Мурахович А., Кулик С.

Діяльність державного підприємства «Арена Львів» як гуманітарного хабу в умовах російсько-української війни..... 168

Наконечний Р.

Взаємодія гілок державної влади як фактор стабільності в умовах російсько-української війни 173

Романюк Т.

До питання суб'єктності громадських організацій у реалізації державної політики в Україні 176

питання стосовно джерел таких цінностей, принципів їх реалізації, співвідношення і взаємовизначення, а також стосовно тих детермінант, що спричиняють зміни значимості цінностей, їх зміст і сам сенс існування.

Список використаних джерел

1. Андрущенко Т. В. Ціннісний дискурс цивілізацій: монографія. Київ: Університет «Україна», 2011. 440 с.
2. Денисенко В. М., Климончук В. Й., Привалов Ю. О. Дискурс свободи: утопія та реальність вибору. Львів: Астролябія, 2017. 212 с.
3. Сліпець П. П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації: монографія. Київ: Знання України, 2009. 251 с.

А. Ключкович – доктор політичних наук,
завідувач кафедри політології і державного
управління ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Методологічне значення інституціоналізму в дослідженні демократичних трансформацій (на прикладі Словаччини)

При вивченні динаміки та траєкторій демократичних трансформацій важливе методологічне значення відводиться інституціональному аналізу. Інституціональний підхід дозволяє пояснити, як конкретні інститути, правила та процедури сприяють або перешкоджають розвитку демократії, а також як вони взаємодіють з іншими чинниками перетворень (соціокультурними, історичними, економічними). Аналіз формування конституційного устрою, функціонування політичних інститутів, регулювання взаємовідносин між державними органами, проведення виборів, закріплення механізмів взаємодії суспільства та влади є важливим для розуміння проблеми інституційного вибору та динаміки демократичних трансформацій.

Інституційні чинники є визначальними на всіх етапах демократичних перетворень, оскільки встановлюють нормативні рамки та правила гри для політичних акторів. На початковому етапі інституційні реформи

можуть включати прийняття нової конституції або перегляд існуючої, створення нових політичних інститутів і представницьких структур, які встановлюють фундаментальні принципи демократії та правової держави.

У процесі становлення демократичного режиму першочерговим завданням для перехідних суспільств є дилема вибору оптимальної форми державного правління, оскільки від цього вибору залежить подальший розвиток та ефективність політичної системи. Пошук і пояснення залежностей між стабільністю демократії та формою правління дозволили дослідникам підкреслювати переваги парламентських систем (Х. Лінц, А. Лейпхарт [1]), не погоджуватися з критикою президенталізму (С. Мейнвеарінг [2], М. Шугарт, Дж. Кері [3]), а також простежувати вплив напівпрезидентських систем на демократизацію у перехідних суспільствах (Р. Елджі [4]). Незважаючи на активні та різнопланові дискусії щодо форм правління в перехідних суспільствах, політична наука не виробила універсальний підхід або інституційну модель, яка підійшла б більшості країн. Враховуючи різноманітність умов і факторів, дослідники підкреслюють необхідність підтримувати плюралізм інституційних моделей і сприяти їхньому постійному вдосконаленню та адаптації до змін у суспільстві.

Досвід посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи засвідчує, що оптимальний вибір інституційного дизайну є важливою умовою успішного переходу до демократії. Водночас і президентська, і парламентська моделі формують політичні та інституційні ризики в умовах неусталеної демократії. Країни «молодої демократії» часто використовували елементи західних конституційних моделей вибірково в аспекті доцільності в конкретних політичних умовах, що призводило до комбінації різних запозичень. Механічне перенесення елементів інституційної структури країн зрілої демократії без достатнього врахування комплексу чинників соціального контексту призводило до зниження дієздатності політичних інститутів.

Попри інституційні пошуки та коливання Словаччина не вдавалася до радикальної зміни системи правління, загалом дотримуючись логіки «траєкторії попереднього розвитку». Водночас некритичне осмислення світового досвіду та політичних ризиків функціонування парламентської демократії, недостатнє врахування чехословацьких конституційних традицій, поспішність формування нового конституційного ладу, а також

кон'юнктурні інтереси правлячої еліти – це ті чинники, що негативно вплинули на організацію державної влади й відповідно уможливили появу гібридного політичного режиму. Словацький шлях демократичного транзиту в середині 1990-х рр. продемонстрував свою політико-інституційну парадоксальність, коли за умов демократичного інституційного дизайну проростали авторитарні тенденції, але ті ж такі інституційні рамки не дозволяли утвердитися недемократичному режиму [5, с. 179]. Визначальний вплив інституційних правил в умовах словацького транзиту проявився, як у контексті стримування авторитарних устремлінь національно-популістської коаліції в середині 1990-х рр., так і в аспекті стабілізації державного механізму в умовах консолідації демократії.

Інституціональний аналіз дозволяє виявити чинники, що сприяють консолідації демократії або, навпаки, гальмують закріплення демократичних інститутів. Важливе значення для демократичної консолідації в Словаччині мали перетворення на інституційному рівні політичної системи, спрямовані на вдосконалення розподілу влади, децентралізацію державного управління, розбудову місцевого та регіонального самоврядування. В контексті реалізації євроінтеграційної стратегії було здійснено адаптацію владних інститутів Словаччини до європейської правової та політичної практики. Діяльність коаліційного уряду М. Дзурінди забезпечила процедурний консенсус для завершення переходу Словаччини до демократії. Динамізм інституційних перетворень зумовлювався прагненням словацької владної еліти наздогнати інші центральноєвропейські країни на шляху євроінтеграції. Аналіз функціонування політико-правових інститутів засвідчив, що конституційна консолідація в Словаччині відбулася на початку ХХІ ст.

Трансформація політичного режиму має зв'язок як з формальною організацією державних інститутів, так і з сукупністю неформальних структур і практик, які впливають на владну діяльність і мають регулююче значення в умовах перехідного суспільства. У цьому контексті методологічний потенціал демонструє інструментарій «нового» інституціоналізму (неоінституціоналізму). Неоінституціоналізм розглядає політичні інститути не лише як нормативні регулятори та зовнішні рамки, але і як результат соціальних взаємодій, що виникають зі співвідношення формальних і неформальних практик у політичній системі.

В працях Д. Норта [6], Дж. Марча, Й. Ольсена [7], Б. Петерса [8] обґрунтовані методологічні засади неоінституціональної теорії, що включає кілька напрямів (нормативний, історичний, соціологічний, емпіричний, інтернаціональний, інституціоналізм з позиції теорії раціонального вибору [8]). Ключові аспекти аналізу демократичного транзиту з позицій неоінституціоналізму – це формальна та неформальна структура політичних інститутів, відповідність інститутів та організацій інтересам політичних акторів, вибір форми правління і ситуативні коливання в площині «парламентаризм – президенталізм», місце неформальних регуляторів в умовах т. зв. «інституційного вакууму», взаємовплив електоральних правил і конфігурації партійної системи, роль політичних і неполітичних чинників у зміні інститутів та ін. Методологічне значення неоінституціоналізму в аспекті вивчення перехідних систем полягає в тому, що суспільно-політичні трансформації розглядається під впливом формальних і неформальних чинників.

Співвідношення між офіційними нормами та неформальними правилами політичної взаємодії, що визначає особливості процесу прийняття політичних рішень, має важливе значення для аналізу природи політичного режиму. Неформальні інститути деструктивного типу (корупція, патрон-клієнтелізм, непотизм, клановість) становлять небезпеку для поступального розвитку перехідних суспільств. Неформальні інститути можуть істотно впливати на функціонування формальних інститутів, зменшуючи їх ефективність і спотворюючи реальний, а не «фасадний» зміст демократії. В умовах деформалізації прийняття політичних рішень послаблюється вплив конституційно визначених механізмів представництва [5, с. 42].

У цьому аспекті важливу роль відіграє історія становлення інститутів, їх залежність від траєкторії попереднього розвитку (Д. Норт), на яку впливає соціокультурний контекст. Неадаптивне запозичення елементів інституційної структури розвинутих країн прирікає процес інституалізації демократії в перехідних суспільствах на ризики невдачі, породжуючи комплекс формальних і неформальних інститутів, що гальмують демократичний розвиток. У процесі політичного розвитку країни ЦСЄ поставали перед труднощами вибору демократичних інститутів, які були б адаптивні до національно-культурного контексту та адекватні політичним традиціям суспільства.

Неформальна інституціалізація – одна з характеристик функціонування комуністичного режиму в Словаччині (т. зв. «родинна модель»). Неформальні мережі поряд партійно-номенклатурним механізмом створювали протизакономеритократичному принципу рекрутування еліт, згідно з яким основою для рекрутування еліти є професійні та особистісні якості [5, с. 43]. Непотизм, клієнтелізм як супутні прояви неформальної політики успішно еволюціонували в умовах демократичної трансформації Словаччини, знижуючи ефективність і легітимність державної системи. Проблеми корупції, клієнтелізму, тіньової структури формальних інститутів знаходять свій деструктивний прояв і на сучасному етапі розвитку Словаччини, що створює ґрунт для аналізу з позицій неоінституціонального підходу.

Отже, інституціональний аналіз відіграє важливу роль у встановленні причинно-наслідкових зв'язків між інституційними факторами та динамікою демократичного розвитку. Аналіз інституційних чинників є невіддільною складовою розуміння інституційного вибору, темпів, викликів і напрямків трансформації перехідного суспільства. Ефективність інституціонального підходу при вивченні демократичних трансформацій передбачає поєднання формально-правового аналізу з різними напрямками неоінституціоналізму, враховуючи неформальну структуру інститутів і соціокультурні контексти змін. В методологічному аспекті значення неоінституціоналізму підкреслюється також тим, що він є одним із варіантів синтезу структурного та процедурного підходів до вивчення демократичних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Lijphart A. Constitutional Choices for New Democracies. *Journal of Democracy*. 1991. Vol. 2. Num.1. P. 72–84.
2. Mainwaring S., Shugart M. S. Juan Linz, Presidentialism, and Democracy. A Critical Appraisal. *Comparative Politics*. 1997. Vol. 29. №. 4. P. 449–471.
3. Shugart M. S., Carey J. M. Presidents and assemblies: constitutional design and electoral dynamics. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 1992. 316 p.
4. Elgie R. Varieties of semi-presidentialism and their impact on nascent democracies. *Taiwan Journal of Democracy*. 2007. Vol. 3. № 2. P. 53–71.
5. Ключкович А. Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій: монографія. Ужгород: АУТДОР – ШАРК, 2019. 416 с.

6. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ: Основи, 2000. 198 с.
7. March J. G., Olsen J. P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. 1984. Vol. 78. No 3. P. 734–749.
8. Peters B. Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism. 3rd edn. New York: The Continuum International Publishing Group., 2012. 222 p.

Д. Коротков – кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії
Харківського національного економічного
університету імені С. Кузнеця

Сучасна інформаційні війна як інструментарій боротьби міжнародних акторів

За останні десятки років спосіб вирішення конфліктів у міжнародних відносинах змінився. Головними факторами при цьому є динамічний розвиток багатьох галузей знань і технологій, заснованих на мікроелектроніці та прогресивних алгоритмах обробки даних. Вищезазначені зміни зумовили те, що наразі людина живе в інформаційному суспільстві, в якому інформація є найціннішим нематеріальним об'єктом. Ці зміни спричинили еволюцію умов безпеки та, водночас, вони сильно впливають на цілі та спосіб ведення сучасних війн. Сучасні процеси глобалізації призвели до формування єдиного глобального інформаційного простору, широкого доступу до інформації та інформаційних технологій. У сучасному світі інформаційна війна стала ефективним інструментом геополітичного впливу, комбінуючи елементи психології, технології та стратегії впливу на суспільство та політичні процеси.

Різноманітні терміни, що використовуються в контексті національної безпеки держави: «інформаційна доктрина», «кібервійна», «мережева війна» та ін., вказують на багатоплановість поняття «інформаційна війна». Поки що ніхто не висунув набір остаточних і повних принципів та ознак інформаційної війни.

Наукове видання

**ВСЕУКРАЇНСЬКІ
ПОЛІТОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ
ІМЕНІ ПРОФЕСОРА
БОГДАНА ЯРОША**

Збірник наукових та навчально-методичних праць

Випуск 13

Друкується в авторській редакції
Технічний редактор *І. С. Савицька*

Формат 60×84 ¹/₁₆. Обсяг 10,93 ум. друк. арк., 10,52 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 64. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.